

*questo testo è stato pubblicato in Fina Birulés & Maribel Pena Aguado (eds.), *La passió per la llibertat - A Passion for Freedom*, Edicions de la Universidad de Barcelona 2004, che raccoglie gli atti del 10° Congresso IAPH. Ci è sembrato utile riproporlo qui per le molte risonanze che presenta con altri testi di questo numero, in particolare quello di Luisa Muraro.

Fina Birulés

Notas sobre subjectividad y experiencia

*...And yet, except for us,
The total past felt nothing when destroyed*
Wallace Stevens

Nunca como en los últimos tiempos, se había escrito o publicado tanto sobre la necesidad de dar razón de *experiencias otras*, de dar con narraciones o relatos que concedan visibilidad a las acciones y pasiones de sujetos que, hasta hace pocas décadas, habían quedado relegadas de las corrientes dominantes en la historia y el pensamiento ¿De se habla cuando en estos escritos se alude a la experiencia de las mujeres, de los gais, de las lesbianas, etc.¹ con el ánimo de dar visibilidad y de generar nueva memoria histórica? En términos generales, en las historias que tratan de documentar la experiencia de grupos de baja representación o de la mitad femenina de la humanidad parece que el término experiencia se usa para indicar un *conjunto dado* de vivencias que, en el momento en que conseguimos hacerlo evidente o visible, debería de transparentar de manera casi inmediata una forma de identidad.²

El objetivo de estas páginas es subrayar el hecho de que en la mayoría de debates filosóficos contemporáneos –y no constituyen una excepción, como sabemos, los vinculados a la teoría feminista- juega un papel destacado un antiguo término de difícil definición: el de experiencia.

1.- ¿De qué hablamos cuando hablamos de experiencia?

El término «experiencia» proviene del latín *ex-perior*, probar, comprobar, poner a prueba, pero también intentar, tentar, «pasar a través de». En un primer momento, el término tiene, pues, un *contenido activo*, claramente procesual; *experiencia* significaba sobretot reconeixement, investigació, examen.³ Però, amb el temps es donà un progressiu desplaçament en el significat del terme i semblà anar fent camí una significació **més passiva**, receptiva.

Al llarg de la primera modernitat l'*experiència* fou desproveïda de la seva dimensió activa dirigida cap a la investigació; fins i tot, en el llenguatge ordinari quedà palesa una reducció que limità «experiència» a percepció sensible, a presència. Així, avui dia molt sovint parlem d'experimentar tot indicant el simple fet de percebre -de sentir- les coses, sense que pressuposem cap mena de moviment o investigació previs. De manera que, poc a poc, hem anat entenent allò experimentat com el real i alhora com oposat a allò pensat. Es podria dir que en la reducció del

¹Aquest enutjós etcètera del que parlava Butler, tot indicant que amb aquest mandrós apendix -que, de fet, no vol dir res- ens donem el poder descartar i desorbitant de no continuar la serie, alhora ens disculpem pel fet d'èsser incomplets.

² Scott, Joan W (1991)

³ Grimm, Jacob i Wilhelm, *Deustches Wörterbuch*, Leipzig 1862, citat per Koselleck, Reinhardt (2001).

significat del terme es prefigurava un dels reptes en què encara ens trobem embolicades: com es relacionen la «vida» i la història com a ciència?

En la mesura en què podem entendre la filosofia com l'art de formar, d'inventar, de fabricar conceptes, i d'analitzar els nusos al voltant dels quals es trenen les xarxes conceptuals que ens permeten d'aprehendre el real i el propi present, una de les tasques de què el pensament actual ha de fer-se càrrec és la de traçar una mena de cartografia de conceptes lligats directament o indirecta a alguns dels usos que fem del mot experiència en els debats als quals al·ludim al principi.

De fet, des de la consciència que el terme experiència desafia qualsevol definició, m'aturaré en dos dels seus usos:⁴

El primer és el que trobem, a l'àmbit de la reflexió actual, quan acostumem a caracteritzar la modernitat en termes de progressiva pèrdua d'experiència, d'empobriment de la vida quotidiana, d'acceleració dels temps històrics. En trobem exemples en les paraules de Giorgio Agamben, que alhora es fan ressó de les de Walter Benjamin: «L'individu modern a la nit torna a casa extenuat per un guirigall d'esdeveniments—divertits o tediosos, insòlits o comuns, atroços o plaents— sense que cap s'hagi convertit en experiència»⁵, o en les de Carmen Martín Gaité quan es lamentava, fa més d'una dècada, de la inhabilitat contemporània d'adquirir memòria, de conservar en el record, tot indicant que aquesta particular incapacitat de la vida quotidiana contemporània per a traduir-se en experiència és el que la converteix en insuportable i opressora.

En aquest cas, el significat d' "experiència" sembla acostar-se a aquella temptativa de definició que, més de vint anys enrera, va proposar Reinhardt Koselleck:⁶ podem entendre *l'experiència com un passat que ha quedat incorporat al present i, per això, és susceptible d'ésser recordat*. De manera que *l'experiència* tindria a veure bàsicament amb la memòria, a la **transmissió**, amb el fet de que, per dir-ho així, en la pròpia experiència sempre n'hi trobem d'aliena. Com escrivia Gertrude Stein: «En primer lloc, vaig néixer, això no ho recordo, però m'ho recordaven molt sovint».⁷ Així, en aquest context, l'experiència es trobaria vinculada a la **repetició** o a allò que cada generació transmet a la següent i, per tant, es trobaria connectada també amb algun **tipus de continuïtat**. De tota manera, no es tracta de la continuïtat additiva o cronològica del passat històric, sinó que, més aviat es podria comparar, tot fent servir una imatge Christian Meier, amb la porta de vidre d'una rentadora on, de tant en tant, apareix una peça de tota la roba que està girant a l'interior.

L'experiència estaria orientada fonamentalment a la protecció de les sorpreses, a un saber que té a veure amb haver traçat un cert lligam entre el passat i el futur, entre el vell i el nou, entre record i expectativa. I, en aquest ús, el terme *experiència* té clares afinitats i vincles amb d'altres com són ara **autoritat**, **saviesa pràctica**, i no pas amb els de coneixement o de ciència —no es tracta de l'experiència tal com l'entén l'empirisme modern—, ja que aquí els vehicles són la **paraula** o la **llengua** i el **relat**.

Podem localitzar el **segon ús** en les recomanacions de no esquivar el *xoc* de l'experiència en la comprensió d'allò que ens passa. Recomanacions com la d'Arendt de «pensar sense baranes», d'encarar directament l'esdeveniment i tractar de comprendre'l en la seva especificitat, sense cap «airbag» que ens serveixi per protegir-nos del seu impacte o que redueixi el nou al vell, l'inèdit a allò ja conegut. En aquest cas, *l'experiència* sembla indicar justament allò nou, allò que no té antecedents, allò no reductible a tot el que ens resulta familiar. L'experiència aquí té a veure amb el que se'ns fa present de manera immediata i que no resulta no comprensible per la mediació del que ja coneixíem, té a veure amb una ruptura de la continuïtat. Es podria dir que aquest ús del terme sembla donar raó al *dictum* de «per a comprendre no n'hi ha prou amb haver comprès»⁸ o recordar-

⁴ Per a una caracterització d'altres exemples d'ús del terme experiència veieu Williams, Raymond (1988).

⁵ Agamben, Giorgio (2001), p. 8.

⁶ Kosellek, Reinhard (1993), p. 338.

⁷ Stein, Gertrude (2000).

⁸ Finkielkraut, Alain (1999), p. 84.

nos que en la història humana sempre pot ocórrer quelcom diferent del que esperàvem. (En la història sempre ocorre quelcom més o menys del que es troba contingut en les dades prèvies).

En aquest cas, i a diferència de l'anterior en què l'experiència estava orientada a protegir-nos dels ensurts i on obtenir experiència d'alguna cosa significava eliminar la novetat, treure el seu potencial de *xoc*, l'experiència es troba vinculada a la categoria de **novetat**, a la d'**interrupció**, d'**alteritat**, de **discontinuitat**.

De tota manera si l'anterior ús semblava apuntar a la idea d'una saviesa pràctica, que habitualment considerem que s'adquireix amb l'edat madura, cal dir que, en el límit, l'experiència de la persona sàvia és contradictòria, ja que, també en el límit, la vida i la natura són multiformes, estan fetes tant de continuïtat com de discontinuïtat.

2.- Experiència i subjectivitat

Al meu entendre, en les històries que tracten de documentar l'experiència de la meitat femenina de la humanitat s'hi combinen i entremesclen, com a mínim, els dos usos del terme que acabo de caracteritzar de manera esquemàtica. En el cas de l'experiència femenina es dona, *de facto*, una estranya mescla de pèrdua d'experiència, pèrdua de transmissió oral d'un passat que s'anava incorporant al present com un llegat de mares a filles o d'àvies a netes i que en la modernitat ha romàs sempre en l'àmbit del privat, i alhora ens trobem davant d'una voluntat reflexiva d'incorporació del passat en el present.⁹ De manera que la nostra és una experiència feta alhora de continuïtat i discontinuïtat. D'altra banda, i en la mesura que la tradició cultural dominant, és essencialment androcèntrica, sovint les dones actuals ens trobem en la situació d'haver de pensar com si mai ningú hagués pensat abans, com si ens veiéssim obligades a encarar el *xoc* de l'experiència, com si sempre estiguéssim començant.

Una recerca que ens acostés a una cartografia més amplia i completa dels usos del terme experiència ens oferiria de ben segur recursos per tal de pensar l'experiència femenina sense necessitat de fer apel·lació a aquell conjunt de vivències donades que suposadament es tradueixen de manera automàtica en definicions essencials d'una identitat femenina o d'una identitat *altra*. Alhora que un treball d'aquestes característiques ens permetria qüestionar els insistents discursos que, des de fa un cert temps, invoquen, per tal de fer front a la proliferació d'experiències altres i a la temptació d'identitats essencials, el dret a la indiferència o un cert tractament de les diferències que les converteixi totes en indiferentment diferents. Aquests discursos solen presentar-se com a crítiques del relativisme generat per l'èmfasi en el fragment, en el particular, en la pluralitat d'experiències de la dècada de 1980, quan en realitat semblen apostes a favor d'un simple i esquemàtic retorn pendular al vell model d'un discurs neutre. Com si el simple retorn als vells ideals il·lustrats fos l'única via per un pensament amb connotacions utòpiques i crítiques, com si després d'un període de tímida visibilitat d'experiències altres, el desitjable fos purament i senzillament un procés d'autoesborrament de totes les diferències i una restitució d'allò que important *de veritat*. Com deia, no fa gaire i amb molt d'encert, Laura Freixa avui dia la moda és ser "políticament incorrecte", gairebé ningú se n'escapa: és la "pose intelectual más común, la actitud, en fin, culturalmente correcta"¹⁰

En una descripció atenta i més detallada dels termes vinculats al mot experiència de la que aquí he presentat, seria crucial també investigar el nexa amb la categoria de *prova*. I això no només arran la vulnerabilitat de les veritats de fet en la història, sinó també perquè, en el marc dels estudis que donen raó de la vida d'individus omesa en les narracions del passat, sovint hi trobem

⁹No cal dir que, en aquest punt, també caldria investigar el fet que en tota forma d'experiència, en tant que passat incorporat al present, hi ha un cert oblit, hi ha quelcom que deixem enrera. Vull dir que no cal oblidar que aquella accepció del terme segons el qual l'experiència és alguna cosa similar a un saber de l'absència, de la pèrdua.

¹⁰ Freixas, Laura, "La mejor poetisa", *La Vanguardia*, 14.VII.2003, p. 26.

apel·lacions a la “prova de l’experiència”. I en la mesura que, en aquest context, el terme experiència s’entén gairebé com a sinònim de vivència, En aquest cas com el viscut per l’individu. I com deia Joan W. Scott la prova de l’experiència –l’entenguem a través de la metàfora de la visibilitat o de qualsevol altra via que consideri que el significat és transparent- reproduceix enlloc de qüestionar . Com si, entenent en aquest cas l’experiència com el viscut per un individu, fos l i alhora sovint en les històries que cal estar a l’aguait de no incórrer en la temptació de considerar gairebé com a sinònims experiència i prova tot i que, en aquest cas, hauria de prendre una modalitat adequada al subjecte. Una modalitat que, per dir-ho més clar, no té només a veure amb la parella vertader/fals sinó amb també la de veracitat/mentida.. alhora que cal prendre en consideració que no tota ficció Entrar en aquest ús ens obligaria a un treball al voltant de la categoria de subjectivitat.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGAMBEN, Giorgio (2001), *Infancia e historia*, Buenos Aires, Adriana Hidalgo editora, 2001).
- FINKIELKRAUT, Alain (1999), *La ingratitud*, Barcelona, Anagrama.
- KOSELLECK, Reinhardt (1993), *Futuro pasado* Barcelona, Paidós,
- (2001), *Los estratos del tiempo: estudios sobre la historia*, Barcelona, Paidós.
- NANCY, Jean Luc (1996), *La experiencia de la libertad*, Barcelona, Paidós
- SCOTT; Joan W. (1991), «The Evidence of Experience» en *Critical Inquiry*, 17 (trad. esp.. «La experiencia como prueba» a CARBONELL, Neus & TORRAS, Meri, *Feminismos literarios*, Madrid, Arco/Libros, 1999; també hi ha una traducció a la revista *Hiparquía*, vol X, nº 1, 1999).
- STEIN, Gertrude (2000), *Guerras que he visto*, Barcelona, Alba Ed.
- WILLIAMS, Raymond (1988), *Keywords: a vocabulary of culture and society*, Londres, Fontana.